

Színházi szemle. Az utóbbi heteknek legszenzációsabb újdonsága Szomory Dezsőnek a Vígszínházban előadott *Glóriája* volt. A reklámízü kritikák magasztalták a darab lírai hevületét, zengő nyelvét és dekoratív pompázását. Szóval csupa olyan sajátságot, amelyek közül egyik sem drámaírói erény. A drámai forma — nem az iskolai poétikáktól megállapított, hanem a közönség és színpad együttes hatásából évezredek óta kialakult drámai forma — sokkal gerincesebb vázat, sokkal puritánabb vonalvezetést követel, semhogy akár milyen pompás és szeszélyes arabeszkekkel büntetlenül lehetne agyonhalmazni. Lírai forráság, zengő dallamosság itt nem sokat segít. Hát még hogyha a nyelvből olyan író akar muzsikát kicsalni, aki annak a nyelvnek éppen nem művésze! Szomory Dezső a megfordított Güldenstern, aki a Hamlettől kínált fuvalát vonakodás nélkül illeszti a szájához és bár nem tud hozzá, muzsikálni akar rajta. Pedig a darabban szunyónyadó drámai magért igazán kár volt: erőteljes sudarat lehetett volna belőle növeszteni, de így csak ízléstelenül felszalagozott májfa lett belőle. A szóban való tobzódás, a tirádáknak mámorea valóságos orgiáig fokozódik, elfojtva akciót, karaktert, hangulatot, szóval mindazt, amiből dráma lehetne. Még legjobban ábrázolt alak a komikusnak tervezett újságíró, akinek fantáziája a legkisebb dörzsölésre görögtüzes lángokra lobban, szertelenül össze-vissza lóg, s akiben a szerző — persze malgré lui — a sajátmaga írói karikatúráját festette meg. — Az előadás éppen olyan gyöngé, mint a darab. A női főszerepet Gombaszögi Frida játszotta. Nagy baj, hogy beszélni nem tud. Beszéde különösen olyan darabokban fület sértő, amelyek zenei hatásra törekszenek. De egyébként is: ő is, a többi szereplők is a vígszínházi naturalista színjátszás-

hoz lévén szokva, ennek a túlfűtött darabnak hevületét a maguk tónusára hidegítették le, s különösen Lukács Pál volt kirívóan stílustalan. Lehet, hogy maguk a színészek is rossznak tartják a darabot, de azért semmi joguk az egészét más hangnemre áthangolni, hanem kötelességük a mű stílusához alkalmazkodni. Egyedül a színház új tagja: Gyöngyössy Erzsébet mert és tudott zengőbb ütemre beszélni, s a dráma hangját csak ő találta el. Rajta kívül csak Góth Sándor volt jó az újságírónak karikatúrás figurájában.

A Nemzeti Színház a Madáchcentenáriumot *Az ember tragédiája* új színrehozatalával ünnepelte meg. A darabot Hevesi Sándor rendezte, akitől *Lear király* után sokat vártunk. Sajnos azonban, ez az előadás nem volt annyira egyenletes, mint Shakespeare remekéé. Nem mintha rendezői főgondolata volna kifogásolható. Madách művét lényeges kihagyások nélkül játszani, s megtartani a második Kepler-szint s az Ür-jelenetet is, egyedül helyes színpadi bemutatás. A díszletnek nagyvonalú leegyszerűsítése, s a színpad zsúfolása helyett inkább a világítási effektusok kihasználása, szintén igen jó gondolat. A díszletek közül a római, a bizánci és a prágai kép nagyon művésziek, s az is igen ötletes, hogy Ádám valamennyi álomjelenetét az emberi bűnbeesés szimbóluma, az almafa, keretezi be. Az is igen művészi, hogy a színpadi beállítás itt-ott egy-egy világhírű festőnek ábrázolását akarja eszünkbe juttatni: így a mennyei szin Fra Angelicót, a paradicsomi almafa — az első emberpárral és a kígyóval együtt — Dürrert, a Tankrédtől a zárdaaftóban búcsúzó Izóra pedig Zichy Mihály illusztrációját. De e nagy szépségek mellett több botlás

hat zavaróan. A paradicsomi színben külön-külön tekintve az almafa is nagyon szép, a háttér is nagyon szép, együtt azonban különböző festői stílusoknak egymást vágó megnyilatkozásai. A londoni szín expresszionista beállítására nagyon keresetnek hat és nem illik Madách stílusához. E kép különben mind előjátékával, mind temetői végjelenetével szcenikailag is igen ügyetlen. Az is érthetelen, hogy miért kell az álomjelenetek alatt a színpadnak meztelen deszkapadlóját megtartani: nem valami rideg realizmus szempontjából kellemetlen ez, hanem egyszerűen azért, mert csúf benyomást tesz.

Ami most már a rendezői munka egyéb részleteit illeti, itt is a legügyesebb és kitünő hatású ötletek váltakoznak zavaró momentumokkal. Igen szellemes, hogy ugyanaz a színész (Pethes) játssza az egyiptomi rabszolgát, az athéni demagógot, az aggretnek, Robespierret és a falanszternek büntető aggastyánát. A történeti képek mondanivalóját frappáns szatírával fűszerezi ez a bemutatás. Kitünő a párizsi jelenet lázas tempója: pillanatig sem engedi elfelejtenünk, hogy ez a *mármoros* Kepler álomlátása. A tömegjelenetekben is sok ötlet van, de a hatást erősen csökkenti, hogy a színpadot nem töltik meg egészen. Az aztán meg valósággal érthetetlen gondatlanság, hogy a végső jelenetben az Úr szavaiból éppen a darab főszmjét megvilágító sorokat (onnan: „Ha látnád, a földön mulékonyan Pihen csak lelked...“ kb. 6–7 sort) a rendezés törölte. Így a darabnak különben is kissé hirtelen, s a történeti képek leverő hatásával ellentétesen látszó megnyugtató vége az előadásban teljesen illogikussá válik, s a megoldást pusztá melodráává súlyesztí.

A főszerepeket több szereposztásban láthatja a közönség. Mi csak az Odry-Aczél-Gyenes triászról beszélhetünk. Odry a Nemzeti Színház egyik legkitünőbb színésze. Intelligenciája, nagyon kifejező arcjátéka különös jelességei. Beszédtechnikai téren nagy érdeme, hogy a magyar színpadi beszédet régi kényelmes lassúságából szinte háromszorosára gyorsította, anélkül, hogy értelmességéből veszített volna. De mind e sajátságai inkább modern

darabokban válnak be. Pathetikusabb művekben, verses darabokban már kevésbé helyénvaló. Ádámja is igen értelmes és átgondolt alakítás, s kitünően megjátszotta az embernek törhetetlen reménykedését, az elveken való makaes bizalmát, s a paradicsomi színben még szinte kamaszos dacosságát. A Kepler és a tanítvány jelenetében értelmes interpretációjával hatott. Általában azonban kelleténél szárazabb volt, a Danton-jelenetben nem bírta hanggal s a darab vége felé a fizikai kimerülés jelei mutatkoztak rajta. És különös talán, hogy a kitünően beszélő Odryba éppen beszédjének egyik sajátsága miatt kötünk bele. Tisztelettel kérjük: miért kell a jelzős főnév szólamban inkább a főnevet hangsúlyozni, mint a jelzőt? Ezt már tavalyi Antonius-alkításában is felszisszenve éreztük és most is különösen visszásan hatott az ilyenféle hagsúlyozás: „Nevetséges *vád!* (Athéni szín), „Két szó menti meg a mindenünne megtámadt nagy eszmét“ (Danton-kép), „Rettentő képek, óh hová levétek?“ (A felébredés jelenete.) Igaz, hogy a Paulayiskola valóságos jelző-kultuszt csinált s a jelző-főnév kapcsolatokban kelleténél többször kiemelte a jelzőt. (Kelleténél — mondjuk, mert főnév és jelzője csakugyan szinte egy szóvá forrad össze s emiatt rendszeren az első szóra esik a hangsúly.) Talán erre akar reakció lenni Odry beszédmódja, de vajjon nem éppen annyira veti-e el a súlykot, csakhogy más irányba, mint az előző iskola tette? — Aczél Ilona Évájánál gazdagabb ábrázolást is el lehet képzelni, de azért jó volt. Egy-két megnyilatkozása különösen sikerült. A római színben a zenéről melázó szavai után nagyon megkapott, ahogy keble jobb érteit szinte erőszakosan fullasztotta mármoros szilajságba e szavakkal: „Boesáss meg, örült álomnak varázsa mindez“ stb. Az anyai vallomás szemérmes büszkesége is végtelenül bájosan hatott a szájából. — Gyenes régi Lucifer már. Amennyi életet ebből a kicsit száraz, csupa-értelem alakból ki lehet esiholni, azt becsületesen megcsinálja, de éppen régi gyakorlatát tekintve szinte érthetetlen, hogy miért ejt annyit szöveg-hibát. Nem a rendezéstől kihagyott részekre, hanem verstorzító botlásaira gondolok. — A többi szereplők

közül megrendítő szónoki páthoszú Mihályfi Péter-apostola és jó alakítások a Petheséi. Csak az egyiptomi rabszolga „Milliók egy miatt!” felkiáltását nem kellene a fáraó trónjára való felrohanással aláhúzni. Akármilyen fontos mondas ez, nincs szükség rá, hogy a színész ilyen erőszakolt fogással verje a közönség fejébe. A patriarchát, Lovelt és a falanszter tudósát Gál Gyula játszotta. Színészeink között talán ő az, aki művészetének mester-ségi részeivel a legjobban tisztában van, de mindig inkább csak virtuóz marad, akiből az igazi művészi elmélyedés hiányzik. A falanszter-jelenetben jó és rossz tulajdonságai különös élességgel látszanak. Felejt-hetetlenül komikus, amikor a gyer-mekék koponyaalkatát fontosko-dóan maga elé pislogva tapogattja, de nyomban reá agyonüti az észsz jelenetet, amikor „e gyermeket orvos-nak kell tanítani” után e szavakat: „ebből pásztor lesz”, valami leki-esnylő, elhárító gesztussal kíséri, mintha a kommunista világ tudósá-nak szabad lenne a foglalkozások kö-zött rangsort létesítenie.

Végigtekintve az egész előadás éré-nyeín és hibáin, az a benyomásunk, hogy Hevesi Sándor vezetése alatt bi-zyonyosan me- fogjuk kapni a lehető legjobb Madách-előadást, de a mos-tani — ragyogó ötletei és kitűnő meg-oldásai mellett is — még nem telje-sen kiforrott színpadi munka.

Még csak egyet! Most, amikor a Madách-évforduló alkalmával olyan sok szó esik Paulay Edének tadha-tatlan nagy érdeméről, hogy *Az ember tragédiáját* színre hozta, ne le-gyünk feledékenyek rézi neves színé-szünk, Molnár György iránt, aki már 1864-ben (Ld. *Hölgyfutár* 1864. II. 31. sz. hírét) törekedett erre és a színpad számára el is készítette a rendezői feldolgozást.

Galamb Sándor.

Irodalmi élet a Felvidéken.
Önálló felvidéki irodalomról mai napság még alig beszélhetünk. A bér-ces Felföld, a Kárpátok vármegyéi, ez az áldott országrész Dévénytől Máramarosszigetig, nemzeti történel-münk folyamán összeforrott és ezért alkotott az anyaországgal. Különálló életet, mint Erdély, sohasem élt és ennél fogva külön, sajátos irodal-

mi öntudat a Felvidéken ki sem fej-lődhetett.

Az 1918—19. év eseményei, a tria-noni béke, elszakították a Felvidéket ezredéves törzsétől. A megszálló hata-lom féltő elővigyázatossággal való-ságos kínai falakat emelt a határok-on. Az új államalakulatba kényszerítet, közel másfélmilliónyi magyar-ság hiába kereste az érintkezést túl-oldali testvéreivel, azonnal, csirájá-ban fojtották el azt.

Más okok is közreműködtek abban, hogy a felvidéki magyarság megpróbálkozzék úgyszólván a lehetetlen-séggel, hogy elszakítva bár, új, ma-gyar irodalmi életet teremtsen. Az 1919. esztendő tavaszán kétségbeesé-sel látta a Felvidék népe, hogy az anyaországtól semmit sem várhat, hiszen a vörös rémuralom a megma-radt erkölcsi javakat is megsemmisítette. A kommün bukása után a lé-lekmérgezők százaí árasztották el a Felvidéket, befurakodtak a sajtóba: a bécsi emigráns központ központi és vidéki organumai a megszállókkal karöltve, sőt azokat felülmúlva, meg-kezdték a hadjáratot minden ellen, ami magyar.

Az első ilyen vállalkozás a szép-irodalom terén Kassán történt, azon-ban az „Új Élet” c. folyóirat nem ta-lált rokonszenvre.

1919 tavaszán indult meg Pozsony-ban, a Felvidék fővárosában, a „Tavasz” c. hetilap, Kumlik Emil, majd Szeredai-Gruber Károly szerkeszté-sében. El lap valóban nemes feladatot végzett. Két éven át a legelőkelőbb szépirodalmi közlönye volt a Felvi-déknek; hasábjain sok új, erős tehet-ség bontott szárnyat. A kezdet nehé-zégeit a „Tavasz” győzte le, övé az érdem, hogy megtörte a tespedést, tudott csinálni irodalmat, mely igaz, makulátlan volt és magyar. Sajnos, a nyomasztó gazdasági helyzet, a nyomdamizériák és a közönség rész-vétlensége miatt 1921-ben kénytelen volt megjelenését beszüntetni.

Ez lett a sorsa a Komáromban megjelenő „Vagyunk”-nak és a ga-lántai „Mátyusföldi Lapok”-nak is. Mindkét folyóirat igaz nemzeti érzés-től áthatott irodalmat nyújtott kö-zönségének.

A megszálló hatalom fojtotta meg a kedves pozsonyi diáklapot, a „Fu-rul”-t, melynek pedig nagy hívatása lett volna. Itt említjük meg, hogy ifjúsági lap jelenleg kettő jelenik